

ՀԱՅԵՑԻ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐ *Armenian Impressions*

© & © K Telecom CJSC, 2010թ.
ISBN # 978-99941-2-472-5

«Հայեցի ապրումներ». մաս հինգերորդ, Երևան, 2010, 160 էջ
«Դիմ Զոմյունիքեյշնզ» գովազդային գործակալություն

«Հայեցի ապրումներ» գրքի հինգերորդ թողարկումն ընդգրկում է 1900-2010 թթ. հայ քանդակային ընտրանի: Գրքում տեղ գտած պրոֆեսիոնալ լուսանկարներն ուղեկցվում են բանաստեղծական և արձակ մեջբերումներով:

Գիրքը հրատարակված է «Ղ-Տեկնոմ» ՓԲԸ պատվերով և նախատեսված է վաճառքի համար:
Գրքում ընդգրկված բոլոր նյութերն ու լուսանկարները պաշտպանված են հեղինակային իրավունքով: Դրանց ապօրինի վերահրատարակումը կենթարկվի խիստ պատասխանատվության՝ ԸՇ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Տպագրությունը՝ «Նուշիկյան պրինտ» տպագրատան,
Երևան, Հայաստան

ՀԱՅԵՑԻ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐ

Armenian Impressions

Հարգելի բարեկամ

Մեկ տարի ընդմիջումից հետո, ուրախ եմ արդեն հինգերորդ անգամ Ձեզ հետ «Հայեցի ապրումներ» կիսելու հնարավորության համար:

Գրքի հերթական հատորը մեր աչքերով մեզ գնահատելու հրաշալի միջոց է: Մեծանուն մեր հայրենակիցների շնորհիվ, հայի տեսակը շատ վաղուց հասցրել է աշխարհին ներկայանալ իր ստեղծագործ ոգով, մտքի անեզր թռիչքով, քարի լեզուն հասկանալու և այն ազգային կենսագրության՝ փառքի և ապրումների պատմության վերածելու տաղանդով:

Շեթանոսական շրջանից մինչև մերօրյա իրականություն, քարի խորհուրդը ժայռի պես կարծրացել է մեր գիտակցության մեջ: Դրա վկայությունն է հայ մայրերի երբեմնի սովորույթը: Գոյություն է ունեցել այն հավատամքը, որ իրենց զավակներին հայրենի հողին ու տանը կապելու, հայրենասիրություն դաստիարակելու համար, նրանց անհրաժեշտ է սնել քարին հեղված կաթով: Սովորույթի արդյունք է, թե՛ ոչ, սակայն ակնհայտ է, որ դարերի

ընթացքում հայը դարձել է իր քարաշեն երկրի պես ամուր. քարից հաց քամող, ժայռից վանք կերտող, մեծ կամք և վճռականություն ունեցող ազգ:

Ապագայի հանդեպ լուսավոր հավատով, միասին թերթենք մեր անցյալն ու ներկան վավերագրող էջերը: Հուսով ենք, որ հպարտության զգացումով կարձագանքեք հիշողության յուրօրինակ հանրագիտակ ներկայացնող գրքի հղումներին:

ՎիվաՍել-ՄՏՍ-ը շարունակելու է հանդես գալ մեր ինքնության փառահեղ էջերը բացահայտող նոր նախաձեռնություններով:

Վստահ եմ՝ «Հայեցի ապրումների» հինգերորդ հատորը Ձեզ կպարգևի հաճելի պահեր:

Հարգանքներով՝
ՎիվաՍել-ՄՏՍ ընկերության գլխավոր տնօրեն
Ռալֆ Յիրիկյան

Dear Friend

Upon the passage of another year, I am happy to have a chance now for the fifth time in a row to share with you the “Armenian Impressions”.

The new volume of this book is a wonderful means to cast a critical view at ourselves. Owing to our great compatriots, the Armenian spirit has long become known to the world with its boundless power of mind, and the talent to comprehend the language of stone and to turn it into a national history of glory and experience.

From the pagan times to our days, the symbol of stone has been imprinted in our conscience like a rock. The proof of it is the tradition that once existed with Armenian mothers. There used to be a belief that in order to attach sons to the land and the home, to raise patriots, the children had to be fed with milk splashed against stone.

Whether it is the result of the custom or not, but obviously, Armenians are now as hard as a rock: people that turn the stone into bread, who build temples from stone - with boundless will and commitment.

Full of radiant belief in the future let us browse through the pages documenting the past and the present. Hopefully, you will respond to the book - an original chronicle of memory - with a feeling of pride.

VivaCell-MTS remains committed to innovative initiatives revealing the glorious pages of our being.

Enjoy the 5th edition of the “Armenian Impressions”.

VivaCell-MTS General Manager
Ralph Yirikian

Նախաբան

Շայ մշակույթում քանդակ-արձանների մասին ամենահին գրավոր հիշատակությունը հինգերորդ դարի պատմիչ Մովսես Խորենացու հաղորդածն է, թե ինչպես Արտաշես թագավորը Փոքր Ասիայից և Շունաստանից Շայոց աշխարհ է բերում հունական աստվածությունների պղնձաձույլ ոսկեզօծ պատկերներ։ Այս հպանցիկ պարբերությունը, սակայն, իրազեկում է Ք.ա. երկրորդ դարասկզբի մի Նշանակալի իրադարձության՝ կրոնական և գաղափարական ռեֆորմի մասին, որով Շայաստանը մուտք է գործում հելլենիստական քաղաքակրթություն։ Շունական պանթեոնը միաձուլվում է տեղականին, և վերածնվում են նոր կերպար ստացած հայկական աստվածությունները։ Շայոց արքայի հաջորդները կանգնեցնում են այդ արձանները երկրի գլխավոր սրբատեղիների մեհյաններում, իսկ մայրաքաղաքները տեղափոխելիս՝ խնամքով փոխադրում և տեղավորում նոր կառուցված տաճարներում։ Եւ այդպես Նույնությամբ պահպանվում են մոտ հինգ հարյուր տարի՝ մինչև նոր կրոնական հեղաշրջումը՝ հայերի դարձը առ քրիստոնեություն, որի շնորհիվ Շայաստանը շարունակում է մնալ հելլենիստական էկումենեի շրջանակում։

Ըստ պատմիչ Ագաթանգեղոսի, այդ դարձն ուղեկցվում է Նույն կուռք-արձանների կործանումով, որոնց տեղում Գրիգոր Լուսավորիչը կանգնեցնում է նոր կրոնի խորհրդանշան՝ մոնումենտալ խաչեր։ Դարերի ընթացքում խաչը դառնում է խաչքար, և հանդես գալիս որպես հայ միջնադարյան արվեստի ամենահատկանշական կոթողը։ Քանի որ արձանային արվեստը կապվում էր կռապաշտության հետ՝ տիրապետող է դառնում հարթաքանդակը, ուր Խաչի ու Քրիստոսի պատկերների կողքին հայտնվում են աստվածաշնչային կերպարներ ու դրվագներ, քրիստոնեական Նահատակներ ու սրբեր, երբեմն՝ մեծանուն Նվիրատուներ ու պատվիրատուներ, շատ հազվագյուտ՝ կարևոր պատմական իրադարձություններ։

Խորհրդանշական է, որ պատմական աղբյուրներում կրոնական-մշակութային այս շրջադարձերը պահպանվել են քանդակների մասին տեղեկությունների տեսքով. քանդակները, ինչպես մոնումենտալ արվեստի մյուս տեսակները, միշտ եղել են նոր կրոնի կամ գաղափարական հոսանքի կրողները և քարոզիչները և այդպիսով՝ աշխարհի, գեղեցիկի, կատարյալի, երկնայինի մասին պատկերացումների ամենահավատարիմ մոնետիկները, ամենաազդեցիկ արտահայտչամիջոցները։ Այսպես, կրկին «հելլենիստական օղակի» մշակույթում, Միջնադարից անցումը Նոր ժամանակներ նշանավորվել է հատկապես արձանային քանդակի վերածննդով, որի կերտվածքները պետք է մարդկանց հասցնեին նոր քրիստոնեության հիմնական գաղափարը. մարդը որպես Աստծո որդի՝ գերագույն արժեք և աշխարհի կենտրոն։ Նրա առօրյա կյանքն ու սխրանքները, հույզերն ու մղումները, վարքն ու արարքները դառնում են ստեղծագործական ներշնչանքի աղբյուր։

Վերածննդի շրջանին հաջորդած հեղափոխություններն ու ազատագրական պայքարի համաշխարհային ալիքը «ազատագրեցին» նաև քանդակային արվեստը. Նկատելի փոփոխվեցին և ընդլայնվեցին նրա գործառույթներն ու նշանակությունը։ Սակայն, սկզբնական առաքելությունը մնաց Նույնը մինչև այսօր։ Ժամանակակից աշխարհում քանդակներն ու արձանախմբերը ներկայացնում են տվյալ մշակույթի, երկրի, ժողովրդի հիմնարար գաղափարները և ձգտումները, պատմության հիշարժան պահերն ու արժանավոր որդիներին, գրական կամ առասպելական հերոսներին, գեղեցիկի ու ներդաշնակի փնտրտուքը կամ էլ ապագային ուղղված հայացքն ու երազանքը։ Դրանք պատմում են, կրթում են, ներշնչում ու ձևավորում են շրջապատի մարդկանց ու սերունդներին։ Բացի այդ, քանդակները միշտ եղել և մնում են քաղաքների հոգին ու շունչը, գեղարվեստական յուրահատուկ դիմագիծը։ Շնարավոր չէ պատկերացնել մի քաղաք կամ բնակավայր՝ առանց քանդակների և քանդակային հուշարձանների. լինեն դրանք ճարտարապետական շենքերի հետ միաձուլված, թե առանձին կանգնած, աշխարհիկ, թե հոգևոր բնույթի։

Թեև Շայաստանը պատմական և մշակութային առումով Միջնադարից անմիջապես անցում է կատարել «նորագույն շրջան», սակայն վերջին հարյուրամյակի ընթացքում կարողացել է կլանել ու վերարտադրել հելլենիստական ժառանգության աշխարհի քանդակային արվեստի լավագույն ավանդույթները, որոնք փորձում է շարունակել ու զարգացնել այսօր։

Թերթենք այս էջերը և շրջենք Շայաստանի քաղաքներով և գյուղերով, ծանոթանանք, վայելենք ու գնահատենք հայ վարպետների գեղարվեստական սխրանքները, զգանք Շայաստանի ստեղծագործ շունչը և այդ քանդակակերտ ներշնչանքի միջոցով վերապրենք հայկական քաղաքակրթության պատմությունը։

Preface

The oldest mention of sculptures in the Armenian culture is an account given by the 5th century historian, Movses Khorenatsi, on how King Artaxerxes brought copper and gold statues of Greek deities from Asia Minor and Greece to Armenia. This passing remark alluded to a significant event in the early 2nd century BC, a religious and ideological reform through which Armenia entered the Hellenistic civilization. The Greek pantheon converged with the local religious system, giving rise to renewed images of Armenian deities. The descendants of King Artaxerxes displayed these statues in major sanctuaries throughout the land. They were carefully moved and installed in shrines each time the capital cities were relocated. Thus, these statues were preserved intact for about 500 years, until the next religious revolution - Armenians' conversion to Christianity - due to which the country remained a part of the Hellenistic world.

According to another prominent historian, Agathangelos, this conversion was accompanied by the destruction of statues, in whose place Gregory the Illuminator erected the symbol of the new religion - monumental crosses. Over the centuries, the cross evolved into the cross-stone, representing the most prominent feature of Armenian medieval art. Because making statues was associated with idolatry, reliefs emerged as the main form of sculptural artwork. Along with representations of the cross and Christ, reliefs depicted various biblical figures and scenes, Christian martyrs and saints. Some portrayed renowned benefactors and patrons, and a rare few portrayed significant historical events.

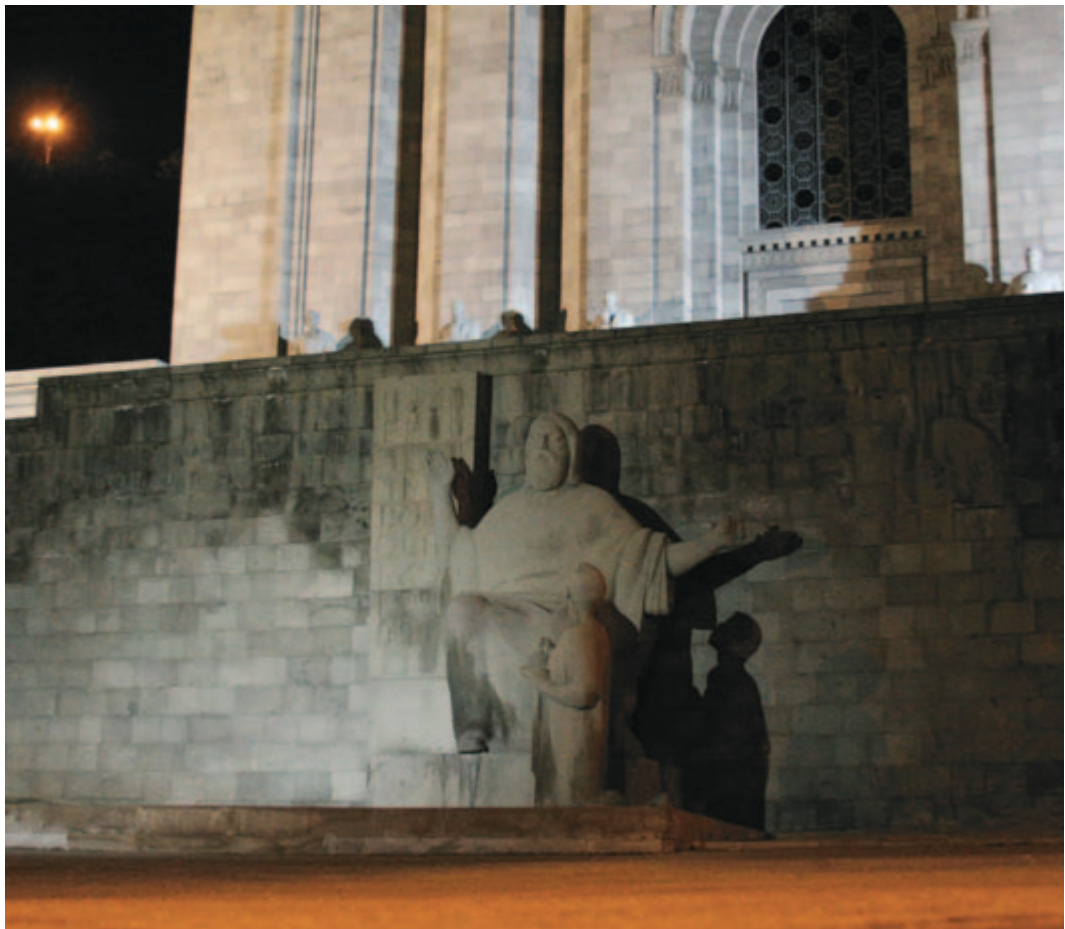
Interestingly, many religious and cultural developments are known to us today through written accounts of sculptures depicting these events. Statues and other types of sculptural art have always been messengers and preachers of the latest religion or ideology. As such, they have remained the most loyal envoys and the most influential emissaries for perceptions of the world, of what is considered beautiful, perfect, or heavenly.

Still within the realm of Hellenistic culture, Armenia’s passage from the Middle Ages to modern times was characterized particularly by the revival of sculptural arts. Statues would come to convey the main idea of the new Christianity - man as the son of God and the supreme value and center of the world, whose daily life and feats, emotions and drives, behaviors and deeds inspired artistic creativity.

Following the Renaissance, a wave of revolutions and worldwide liberation struggles “liberated” the art of sculpture, dramatically changing and expanding its functions and significance. However, its original mission has remained unchanged to this day. In modern times, statues and other kinds of sculptural art represent prominent ideologies and aspirations, significant historical events and figures, literary and legendary heroes, the quest for the beautiful and the harmonious, and the outlook and dreams of a given civilization. Sculptures speak words of wisdom, share insights on living, and inspire generations of onlookers. Furthermore, sculptures have always been and remain to this day the heart and soul of cities, giving them a unique artistic character. It is impossible to imagine any community without sculptural monuments, combined with architecture or standing alone, secular or spiritual.

Although in historical or cultural terms, Armenia made a sudden leap from the Middle Ages to modern times, over the past century, it was able to absorb and reproduce the best artistic traditions developed within the Hellenistic world and continues to maintain and enhance them.

While perusing these pages, treat yourself to a tour of Armenia, through its towns and villages. Get to know, enjoy and appreciate the artistic expressions of Armenia’s masters and feel the creative breath of the nation. Experience the history of a civilization through its sculptural art and let these Armenian impressions inspire you.

Ա Բ Գ Դ Ե Ձ Է Ը Թ
Ժ Ի Լ Խ Ծ Կ Շ Ը Ղ
Ճ Մ Յ Ն Շ Ո Ղ Պ Ջ Ռ
Ս Վ Տ Բ Յ Ի Փ Ք Օ Ֆ

ԵՐԵՎԱՆ	11
Yerevan	
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ	55
Northern Armenia	
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ	85
Central Armenia	
ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ	115
Southern Armenia	
ԱՐՅԱԽ	145
Artsakh	

Ճարտարապետ Ալեքսանդր Թամանյան, 1878-1936
ակադեմիկոս, Նոր Երևանի նախագծի հեղինակ
Կենտրոն, 1974

ALEXANDER TAMANYAN, 1878-1936
architect, academician, designer of the New Yerevan city layout
Kentron Distr., 1974

ԵՐԵՒԱՆ
Yerevan

Սուրբ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ, † 451, սպարապետ, հերոս Նահատակ, Կենտրոն, 1975
Saint VARDAN MAMIKONIAN, † 451, army general, martyr, Kentron Distr., 1975

Մարշալ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԲԱԴՐԱՄՅԱՆ, 1897-1982, Երկրորդ աշխարհամարտում ԽՍՀՄ կրկնակի հերոս, Կենտրոն, 2003
Marshal HOVHANNES BAGHRAMYAN, 1897-1982, Soviet Hero of World War II, Kentron Distr., 2003

Որպէս և ասաց ոմն ի հնումն.
 մահ ոչ իմացեալ մահ է,
 մահ իմացեալ՝ անմահութիւն:
 պատմիչ Եղիշե

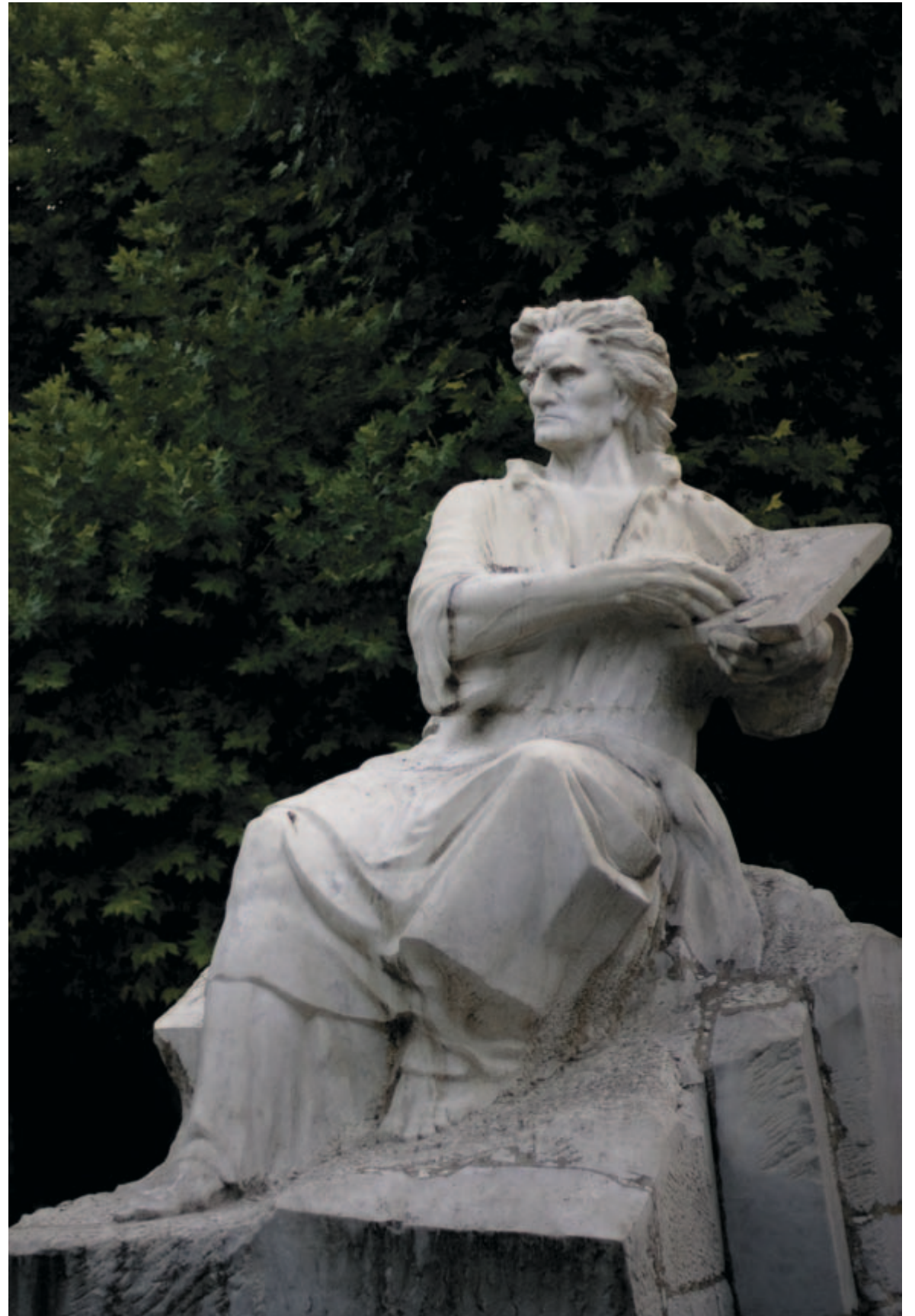
As someone said of old:
 death not understood is death,
 death understood is immortality.
 Yeghishe, historian

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆ, 1886-1925, հեղափոխական, ՀԽՍՀ առաջին ղեկավար, խոշոր պետական գործիչ, Կենտրոն, 1980
ALEXANDER MYASNIKYAN, 1886-1925, revolutionary, first leader of Soviet Armenia, distinguished politician, Kentron Distr., 1980

ՄԻԺԱՅԵԼ ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ, 1829-1866, գրող, հրապարակախոս, քաղաքական գործիչ, Կենտրոն, 1965
MICHAEL NALBANDYAN, 1829-1866, writer, liberal public figure, politician, Kentron Distr., 1965

Նկարիչ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐՅԱՆ, 1880-1972, ակադեմիկոս, ԽՍՀՄ ականավոր արտիստ, Կենտրոն, 1986
MARTIROS SARYAN, 1880-1972, painter, academician, renowned Soviet artist, Kentron Distr., 1986

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏ

ազատության խորհրդանիշ՝ հայ ժողովրդի առասպելական հիմնադիր
Նոր Նորք, 1972

PATRIARCH HAYK

symbol of freedom, mythic founder of the Armenian Nation
Nor Nork Distr., 1972

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ, 1722-1795, աշուղ, բանաստեղծ-փիլիսոփա, հուշաղբյուր, Կենտրոն, 1963
 SAYAT-NOVA, 1722-1795, troubadour, philosopher - memorial fountain, Kentron Distr., 1963

...Երգով եկավ, վերքով գնաց Սայաթ-Նովան,
 Սիրով եկավ, սրով գնաց Սայաթ-Նովան.
 Սիրով մնաց Սայաթ-Նովան:
Հովհաննես Թումանյան

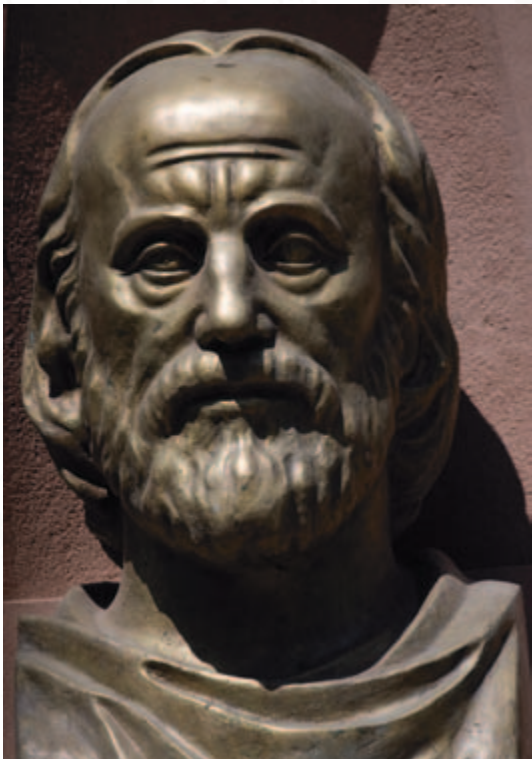
...In song he came, in pain he passed - Sayat-Nova,
 In love he came, by sword he passed - Sayat-Nova,
 In love he rests Sayat-Nova.
Hovhannes Toumanyanyan

Կոմպոզիտոր ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐՅԱՆ, 1903-1978, ԽՍՀՄ արտիստ, համաշխարհային երաժշտության դասական, Կենտրոն, 1999
 ARAM KHACHATOURYAN, 1903-1978, composer, Soviet artist, internationally renowned musician, Kentron Distr., 1999

Սուրբ ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ, 951-1003, աստվածաբան, պոետ, երաժիշտ, հայ հոգևոր վերածննդի մունետիկ, Մալաթիա-Սեբաստիա, 2002
Saint GREGORY OF NAREK, 951-1003, theologian, poet, musician, herald of the Armenian spiritual renaissance, Malatia-Sebasita Distr., 2002

Բանաստեղծությունս այս պաշտամունքի
Որ հոգուս բերքից նվիրում եմ Քեզ, օրհնյալ բարեգութ,
Խառնիր կցելով հավասարապես խնկազգեստների
նվիրումներին...
Գրիգոր Նարեկացի

Let this offering of words, compassionate God,
from the fruits of my soul rise to you with incense,
mixed by you with the sweet oil...
Gregory of Narek

Մխիթար Հերացի, † 1200,
բնագետ, փիլիսոփա, հայ դասական բժշկության հիմնադիր,
Կենտրոն, 2009

Mkhitar Heratsi, † 1200,
naturalist, philosopher, founder of standard Armenian medicine,
Kentron Distr., 2009

Վարդապետ ԿՈՄԻՏԱՍ (Սողոմոն Սողոմոնյան), 1869-1935, երգահան, երաժշտագետ, ազգային դպրոցի հիմնադիր, Կենտրոն, 1985
Vardapet KOMITAS (Sghomon Sghomonyan), 1869-1935, music ethnologist, musicologist, founder of national school of music, Kentron Distr., 1985

ԱՎԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ, 1875-1957, բանաստեղծ, գրող, Կենտրոն, 1965
AVETIK ISAHAKYAN, 1875-1957, poet, writer, Kentron Distr., 1965

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԴԵՆ ԴԻԱՐՅԱՆ, 1871-1928, կոմպոզիտոր, խմբավար, հայ օպերային արվեստի հիմնադիր, Կենտրոն, 1967
ALEXANDER SPENDIARYAN, 1871-1928, composer, choir director, founder of the Armenian classical opera, Kentron Distr., 1967

*Մարդը բնույթով բարի ու մեծահոգի է, և նրա հետ
 միշտ հարկավոր է վարվել մեծահոգաբար, հարկավոր
 է հավատալ նրան...*

Լեոնիդ Ենգիբարյան

*Man is essentially good and noble and thus should always be
 treated nobly, he should be trusted...*

Leonid Yengibaryan

Իմ մոնումենտն հյուսեցի երգերից ես խոր ու խրթին,
 հտիերից, որ բորբ եմ ու նոր, որ կյանքն եմ կրում
 իրենց մեջ,-
 Որ հորդելով բխեցին իմ դարի բորբոքուն սրտից:
Եղիշե Չարենց

*My monument is woven
 from complicated songs,
 living thoughts coming
 from the fiery heart of a century.
 Yeghishe Charents*

*Սերգեյ Փարաջանով (Սարգիս Փարաջանյան), 1924-1990
 Կինոռեժիսոր, խորհրդային արտիստ, Շենգավիթ, 1999*

*Sergei Parajanov (Sargis Parajanyan), 1924-1990
 Director, Soviet artist, Shengavit Distr., 1999*

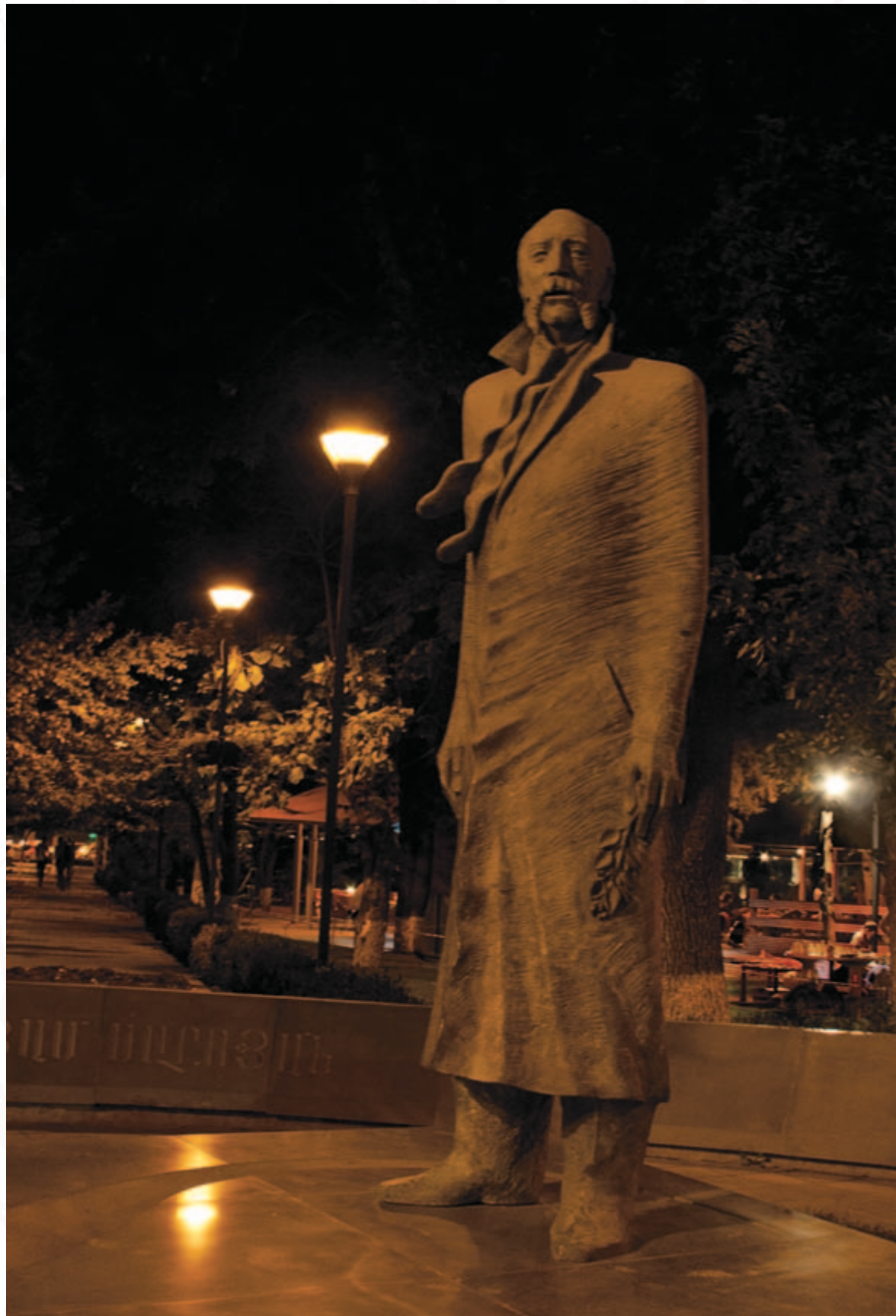
*ԱՐՆՈ ԲԱԲԱՋԱՆՅԱՆ, 1921-1983, կոմպոզիտոր, դաշնակահար, ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստ, Կենտրոն, 2003
 ARNO BABAJANYAN, 1921-1983, composer, pianist, Soviet Renowned Artist, Kentron Distr., 2003*

*Բանաստեղծ ԵՂԻՇԵ ՉԱՐԵՆՑ, 1897-1937, Կենտրոն, 1985
 YEGHISHE CHARENTS, 1897-1937, poet, Kentron Distr., 1985*

Մեծ Եղեռնի անմեղ զոհերին, Ծիծեռնակաբերդի հուշահամալիր, Կենտրոն, 1967
Tsitsernakaberd Memorial to the innocent victims of the Armenian Genocide, Kentron Distr., 1967

ՎԻԼՅԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆ, 1908-1981, մեծ հայ ամերիկյան գրող, Կենտրոն, 2009
WILLIAM SAROYAN, 1908-1981, Armenian-American writer, Kentron Distr., 2009

Ճարտարապետ ԿԱՐՈ ՀԱԼԱԲՅԱՆԻՆ, 1897-1959, հուշակոթող ծննդյան 100-ամյակի առթիվ, Կենտրոն, 1997
KARO HALABYAN, 1897-1959, memorial for the 100th anniversary of the architect, Kentron Distr., 1997

Սարոյանն օժտված է այնպիսի ձիրքով,
 որ շատ քչերն են ունենում՝
 մարդկանց սիրելու դժվարագյուտ տաղանդով:
Պարույր Սևակ

Saroyan is endowed with a capacity that very few possess -
 a rare talent of loving people
Paruyr Sevak

ԿԻԲԵՐՆԵՏԻԿԱՅԻ ՄՈՒՍԱՆ, Արաբկիր, 1972
CYBERNETIC MUSE, Arabkir Distr., 1972

▲ ՍԱՐԴ, Կենտրոն, 2008
SPIDER, Kentron Distr., 2008

▼ ՅՈՒԼ, Կենտրոն, 2005
BULL, Kentron Distr., 2005

Արվեստը մի անավարտ կամուրջ է՝
 որի մեկ ոտքը հենված է կյանքի վրա,
 իսկ մյուսը մեկնված է դեպի անեզրությունը...
Երվանդ Քոչար

Art is an unfinished bridge,
 with one foot anchored on Life
 and the other stretched towards Infinity.
Yervand Kochar

Բանաստեղծ ՎԱՀԱՆ ՏԵՐԳՐԻԳՅԱՆ (Տեր-Գրիգորյան), 1885-1929, Կենտրոն, 1999
 VAHAN TERYAN (Ter-Grigoryan), 1885-1929, poet, Kentron Distr., 1999

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅԱՆ ՁԵՌՔԵՐ, Կենտրոն, 1967
 HANDS OF FRIENDSHIP, Kentron Distr., 1967

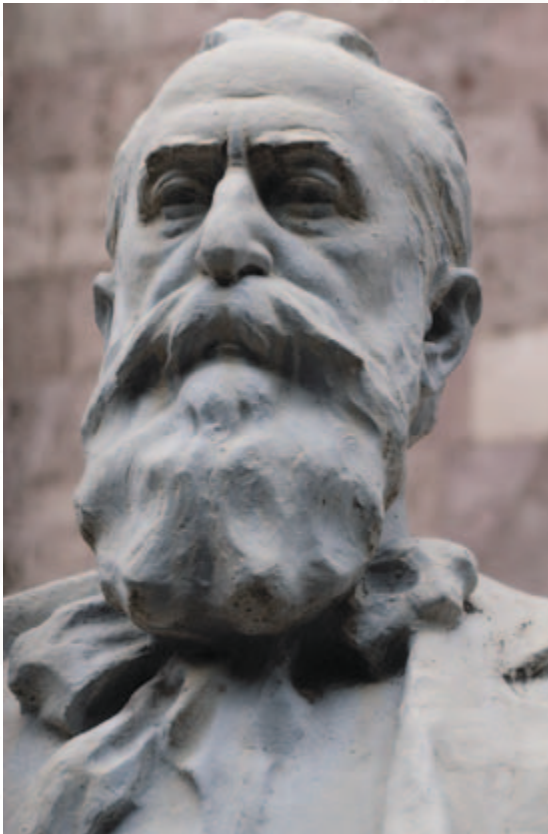
Ես կգամ երբ դու կըլինես տրտում,
 Երբ երազներդդ հավետ կըմեռնեն,
 Ձեռքդ կըբռնեմ, ցավդ կըմբռնեմ,
 Կըվառեմ ուրիշ լույսեր քո հոգում...
 Վահան Տերյան

I'll come when you will be downcast,
 When your dreams will forever be gone;
 I'll hold your hand, will take your pain
 And will spark lights in your soul anew...
 Vahan Teryan

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԵ (Մովսեսյան), 1858-1935
վիպասան, դրամատուրգ, Արաբկիր, 1958

ALEXANDER SHIRVANZADE (Movsesyan), 1858-1935
novelist, playwright, Arabkir Distr., 1958

ԴԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆ, 1840-1911
գրող, մանկավարժ, մտավորական գործիչ, Արաբկիր 1955

GHAZAROS AGHAYAN, 1840-1911
writer, educator, intellectual figure, Arabkir Distr., 1955

ՎԱՆԵՑԻ ԱՂԶԻԿԸ, Կենտրոն, 1975
GIRL FROM VAN, Kentron Distr., 1975

ԱՐՄԵՆՈՒԻ, Կենտրոն, 2009
ARMENOUHI, Kentron Distr., 2009

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ, 1869-1923
բանաստեղծ, գրող, մտավորական գործիչ,
Կենտրոն, 1957

HOVHANNES TOUMANYAN, 1869-1923
poet, writer, intellectual figure,
Kentron Distr., 1957

Ախր որ ազգը էն լեզվովը չի՛ խոսում, էն
լեզուն չի՛ հասկանում, սաքի հենց բերնիցդ
էլ օսկի վեր ածիր, ու՞մ պետք է ասես:
Խաչատուր Աբովյան

Well, if the nation does not speak that language,
does not really dig into it, even if gold pours from
one’s mouth, who’d come forth?
Khachatour Abovyan

Բանաստեղծ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԻՐԱԶ, 1915-1984, Մալաթիա-Սեբաստիա, 2008
HOVHANNES SHIRAZ, 1915-1984, poet, Malatia-Sebastia Distr., 2008

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎՅԱՆ, 1809-1848, գրող, մանկավարժ, արևելահայ գրականության հիմնադիր, Կենտրոն, 1950
KHACHATOUR ABOVYAN, 1809-1848, writer, educator, founder of the Eastern Armenian literature, Kentron Distr., 1950

ԵՐԵՒԱՆՅԻ ԶՐԱՎԱՃԱՌ ՊԱՏԱՆԻՆ
Կենտրոն, 1970

YOUNG WATER SELLER OF YEREVAN
Kentron Distr., 1970

ԵՐՋԱՆԻԿ ՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ, շատրվան, Նոր Նորք, 1980-ականներ
HAPPY CHILDHOOD, fountain, Nor-Nork Distr., 1980's

ՆԱՐԴԻ ԽԱՂԱՅՈՂ, Կենտրոն, 2007
THE BACKGAMMON PLAYER, Kentron Distr., 2007

ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ, Կենտրոն, 1970
REVIVAL, Kentron Distr., 1970

ՎԱՀԱԳՆ ՎԻՇԱՊԱՔԱՂ, դիցաբանական հերոս, հայ հերթանոս աստվածություն, Մալաթիա-Սեբաստիա, 1985
VAHAGN THE DRAGON-SLAYER, mythical hero, pagan Armenian deity, Malatia-Sebastia Distr., 1985

ԳԱՅ (Հայկ Բժշկյանց), 1887-1937, հրամանատար, հեղափոխական հերոս, Նոր Նորք, 1977
GAI (Haik Bejeshkyants), 1887-1937, commander, revolutionary, Nor-Nork Distr., 1977

Ցնծա, բյուր վիշապ Հայաստան աշխարհ,
 Փրկության արև՝ Վահագնիդ տեսար:
Հովհաննես Հովհաննիսյան

Rejoice dragon oppressed Armenian land -
 For the sun of your salvation has risen,
 For you have seen him - your Vahagn.
Hovhannes Hovhannisyan

Ծովակալ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԻՍԱԿՈՎ, 1894-1967, Երկրորդ աշխարհամարտում ԽՍՀՄ հերոս, Կենտրոն, 2006
 HOVHANNES ISAKOV, 1894-1967, admiral, Soviet Hero of World War II, Kentron Distr., 2006

Առջևից գնում է Նա-
 Երկաթյա Կարմիր Կոմանդորը...
 Եղիշե Չարենց

He goes forward and leads the way,
 He, the Iron Red Commander!
 Yeghishe Charents

ՍՏԵՓԱՆ ՇԱՀՈՒՄՅԱՆ, 1878-1918, հեղափոխական հերոս, հրամանատար, Կենտրոն, 1931
 STEPAN SHAHOUMYAN, 1878-1918, revolutionary, commander, Kentron Distr., 1931

Բանաստեղծ ԴԱՆԻԵԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, 1884-1915, Մալաթիա-Սեբաստիա, 1974
DANIEL VAROUZHAN, 1884-1915, poet, Malatia-Sebastia Distr., 1974

ՄՈՒԻՐՆԵՐԻՑ ՀԱՌԱՅՄ ՄԱՅՐԸ, կրկնօրինակ Ծիծեռնակաբերդում, Կենտրոն, 2002
MOTHER RISING FROM THE ASHES, replica in Tsitsemakaberd, Kentron Distr., 2002

...Եւ երբ անոնցմէ երկուքը այս
 աշխարհին մէջ իրար միանան, տեսէք թէ
 ինչպէս պիտի ստեղծեն նոր Հայաստան:
 Վիլյամ Սարոյան

...For when two of them meet anywhere in
 the world, see if they will not create a New
 Armenia.
 William Saroyan

ԵՂԵՌՆԻ ԶՈՎԵՐԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ, հուշարձան, Մալաթիա-Սեբաստիա, 2010
Memorial FOR THE VICTIMS OF THE GENOCIDE, Malatia-Sebastia Distr., 2010

ԼԵՈՆԻԴ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ, 1935-1972, մնչակատակ, ԽՍՀՄ արտիստ, Կենտրոն, 1995

LEONID YENGIBARYAN, 1935-1972, mime, Soviet Artist, Kentron Distr., 1995

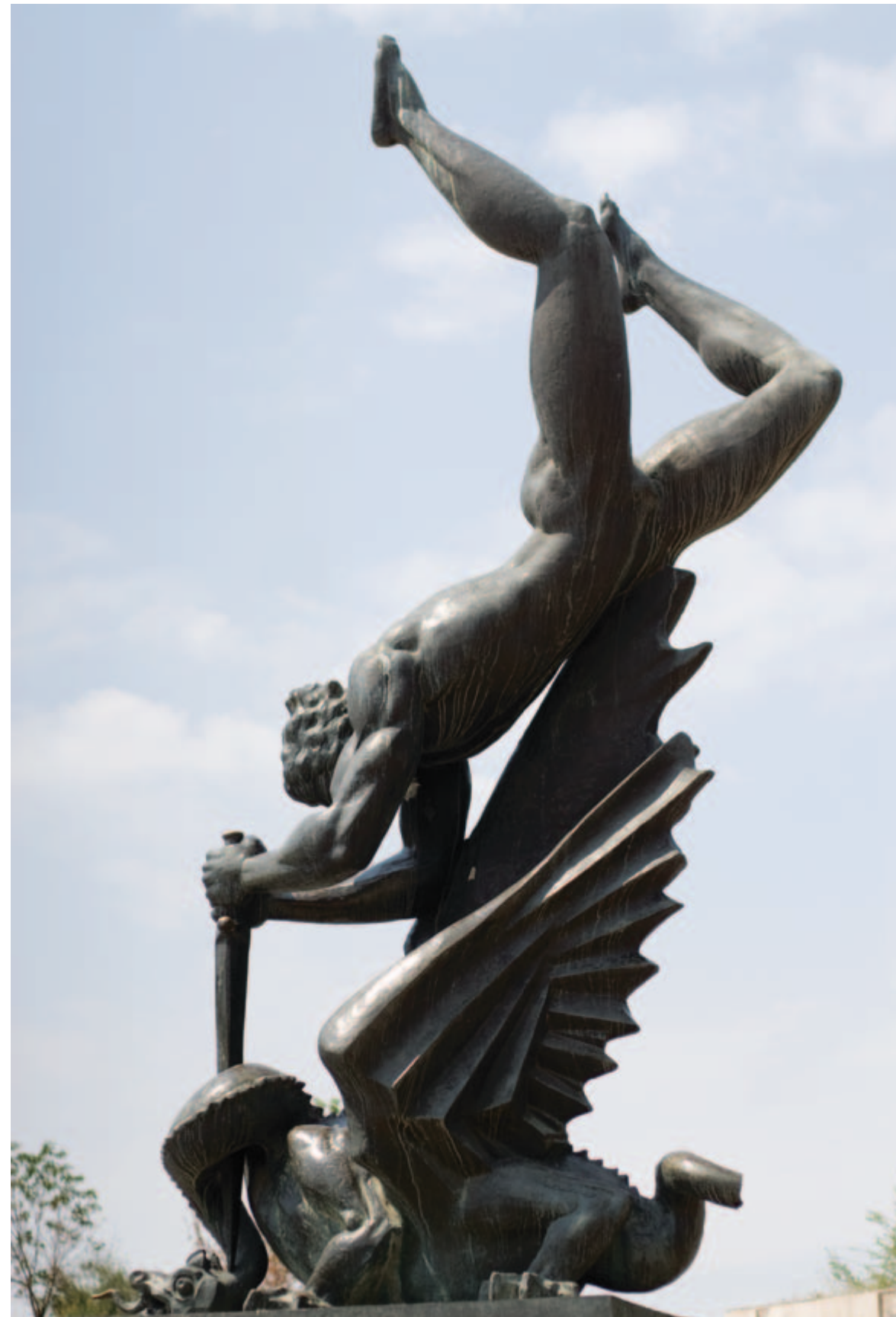

ՏՂԱՍԱՐԴԻԿ, Նույնանուն կինոնկարի սիրված հերոսները Կենտրոն, 2007

MEN, popular characters of the similar feature film, Kentron Distr., 2007

ՇԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ՄԱԼԱԹԻԱ, քանդակային համալիր, Մալաթիա-Սեբաստիա, 1973
OLD AND NEW MALATIA, sculpture complex, Malatia-Sebastia Distr., 1973

ՇԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ՄԱԼԱԹԻԱ, քանդակային համալիր, Մալաթիա-Սեբաստիա, 1973
OLD AND NEW MALATIA, sculpture complex, Malatia-Sebastia Distr., 1973

ԼԵՒՈՆ ՕՐԲԵԼԻ, 1882-1958
 ֆիզիոլոգ, ԽՍՀՄ ակադեմիկոս,
 Արաբկիր, 1973

LEVON ORBELI, 1882-1958
 physiologist, Soviet academician,
 Arabkir Distr., 1973

ՐԱՖԻ (Հակոբ Մելիք-Հակոբյան), 1835-1888
 վիպասան, մտավորական գործիչ
 Արաբկիր, 1987

RAFFI (Hakob Melik-Hakobyan), 1835-1888
 novelist, intellectual figure
 Arabkir Distr., 1987

Նկարիչ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ, 1817-1900, ռուս և հայ արվեստի դասական, Կենտրոն, 2002
HOVHANNES AYVAZOVSKI, 1817-1900, painter, a Russian and Armenian classic, Kentron Distr., 2002

ՄԱՅՐ ՇԱՅԱՍՏԱՆ, Երկրորդ աշխարհամարտի հաղթանակին նվիրված հուշահամալիր, Քանաքեռ-Զեյթուն, 1968
MOTHER-ARMENIA, memorial complex for the victory of World War II, Kanaker-Zeytoun Distr., 1968

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ, հայ դյուցազնավեպի գլխավոր հերոսը, Էրեբունի, 1959
DAVID OF SASSOUN, the principal character of the national epic, Erebouni Distr., 1959

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾՆԵՐԻՆ
հուշարձան հաղթանակի 30-ամյակի առթիվ
Դիլիջան, Տավուշ, 1975

FOR THE FALLEN HEROES OF WORLD WAR II
for the 30th anniversary of the victory
Dilijan, Tavush, 1975

ՀՅՈՒՄԻՍԱՆՅՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Northern Armenia

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆ, 1886-1925, հեղափոխական, ՇխՍՀ առաջին ղեկավար, խոշոր պետական գործիչ, Վանաձոր, Լոռի, 1963
ALEXANDER MYASNIKYAN, 1886-1925, revolutionary, first leader of the Soviet Armenia, distinguished politician, Vanadzor, Lori, 1963

ՎԱՀԱԳՆԻ ԾՆՈՒՆԴ, դիցաբանական հերոս, հայ հեթանոս աստվածություն, Վանաձոր, Լոռի, 1981
BIRTH OF VAHAGN, mythical hero, pagan Armenian deity, Vanadzor, Lori, 1981

ՄԵՔԵՆԱՇԻՆԱՐԱՐ-ԲԱՆՎՈՐ, Վանաձոր, Լոռի, 1980
MACHINE BUILDER, Vanadzor, Lori, 1980

*Քաջօթյա ցուցահանդես,
Իջևանի կենտրոնական
զբոսայգում տեղակայված
քաջօթյա ցուցահանդեսի
քանդակները կերտվել են 1985-
1991թ. կազմակերպված քանդակի
երկամյա միջազգային հավաքների
ընթացքում:*

***Open-air exposition**
The open air sculptures located in the
central park of Ijevan were carved
during the international biennial
symposiums between 1985-1991.*

Վարդապետ ԿՈՄԻՏԱՍ (Սողոմոն Սողոմոնյան), 1869-1935
երգահան-բանաստեղծ, երաժշտագետ
Ախուրյան, Շիրակ, 1985

Vardapet KOMITAS (Sghomon Sghomonyan), 1869-1935
musical ethnographer, musicologist
Akhouryan, Shirak, 1985

Լիներ հեռու մի անկյուն,
Լիներ մանկան արդար քուն,
Երազի մեջ երջանիկ,
Հաշտ ու խաղաղ մարդկություն:
Հովհաննես Թումանյան

Be some corner far away,
An infant's sleep, so I say,
In a sweet dream of the day
Humanity at peace. I pray...
Hovhannes Toumanyanyan

ԴՈՒԴՈՒԿԱՆԱՐ
Գյումրի, Շիրակ, 2008

DOUDOUK PLAYER
Gyumri, Shirak, 2008

ՀԻՆ ՕՐԸՆՈՒԹՅՈՒՆ, Հովհաննես Թումանյանի համանուն բանաստեղծության ներշնչանքով, Վանաձոր, Լոռի, 1985
THE OLD BLESSING, inspired by the same poem of Hovhannes Toumanyanyan, Vanadzor, Lori, 1985

«ԵՂԻՅԻ ԼՈՅՍ»
Ալավերդի, Լորի, 2008

"LET THERE BE LIGHT"
Alaverti, Lori, 2008

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ, 1722-1795, աշուղ, բանաստեղծ-փիլիսոփա
Վանաձոր, Լորի, 2008

SAYAT-NOVA, 1722-1795, troubadour, poet-philosopher
Vanadzor, Lori, 2008

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾ ՔԻՄԻԱԳՈՐԾՆԵՐԻՆ, հուշարձան, Վանաձոր, Լոռի, 1969
Memorial FOR THE CHEMICAL PLANT EMPLOYEES FALLEN IN WORLD WAR II, Vanadzor, Lori, 1969

Ոչ ոք չի մոռացվել, ոչինչ չի մոռացվել...
Օլգա Բերգհոլց

No one and nothing is forgotten...
Olga Bergholz

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾՆԵՐԻՆ, հաղթանակի 40-ամյակի առթիվ, Սառնաղբյուր, Շիրակ, 1985
Memorial FOR THE FALLEN HEROES OF WORLD WAR II, for the 40th anniversary of the victory, Samaghbyour, Shirak, 1985

ԷԴՎԱՐԴ ԿԶԱՐԹՄՅԱՆ 1895-1977, կոմպոզիտոր, քաղաքի երաժշտական դպրոցի հիմնադիր, Վանաձոր, Լոռի, 2004
 EDUARD KZARTMYAN, 1895-1977, composer, founder of the first local music school, Vanadzor, Lori, 2004

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՄ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ 50-ԱՄՅԱԿԻՆ, հուշարձան, Դիլիջան, Տավուշ, 1970
 Memorial FOR THE 50th ANNIVERSARY OF THE SOVIET RULE IN ARMENIA, Dilijan, Tavush, 1970

Վտարանդի երկրում աղոտ,
 Լուսնդ, քեզ եմ երազում,
 Եւ հնչում է որպես աղոթք
 Արքայական քո լեզուն:

Վահան Տերյան

Wherever I walk on this earth
 I dream of your luminescent
 countryside, and your language
 That rings like prayer.

Vahan Teryan

ՀԱՅՈՒՆԻ
Գյումրի, Շիրակ, 2001

ARMENIAN WOMAN
Gyumri, Shirak, 2001

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՆՎԱԾՆԵՐԻՆ
հուշարձան հաղթանակի 20-ամյակի առթիվ, Հորոմ, Շիրակ, 1965

Memorial **FOR THE FALLEN HEROES OF WORLD WAR II**
for the 20th anniversary of the victory, Horom, Shirak, 1965

ԱՎԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ, 1875-1957, բանաստեղծ, գրող, Գյումրի, Շիրակ, 1975
AVETIK ISAHAKYAN, 1875-1957, poet, writer, Gyumri, Shirak, 1975

*Երբեք խոտով չպիտի ծածկվի դեպի վեհ շիրիմը
 տանող ճանապարհը, որովհետև ժողովրդի
 երախտագետ սրտի խորքից է ձգվում այդ
 ճանապարհը...*

Ավետիք Իսահակյան

*Never shall the pathway leading to the noble grave be
 covered with grass, because that pathway stretches
 from the depths of people's grateful hearts.*

Avetik Isahakyan

Բանաստեղծ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԻՐԱԶ, 1915-1984, Գյումրի, Շիրակ, 2005
HOVHANNES SHIRAZ, 1915-1984, poet, Gyumri, Shirak, 2005

*ՄԷՐ ՄԿՐՏՅՅԱՆ, 1930-1993
 թատրոնի և կինոյի դերասան,
 ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստ,
 Գյումրի, Շիրակ, 2005*

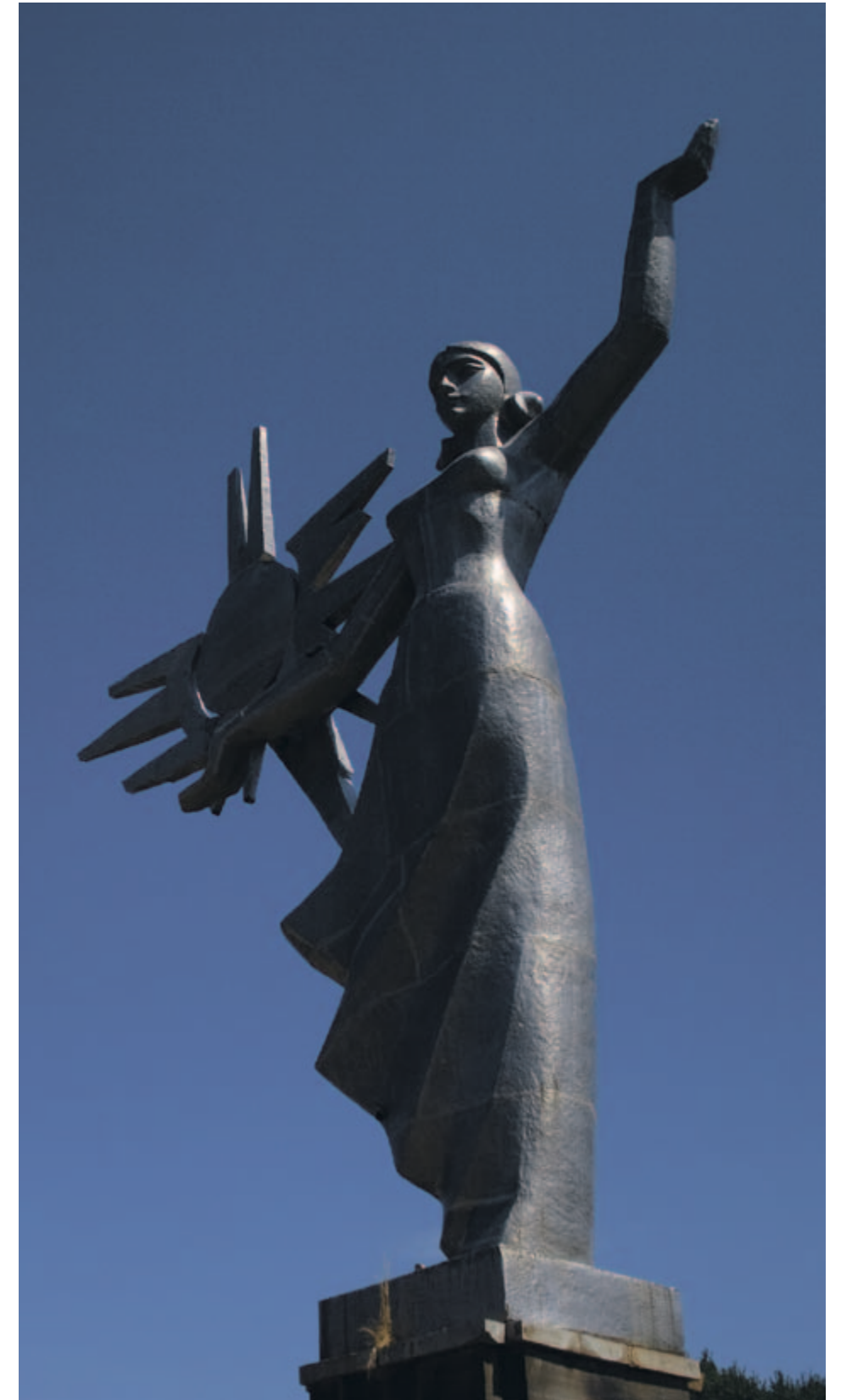
MHER MEKRTCHYAN, 1930-1993
*theater and movie actor
 National Artist of the USSR
 Gyumri, Shirak, 2005*

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾՆԵՐԻՆ
հուշարձան հաղթանակի 35-ամյակի առթիվ, Ազատան, Շիրակ, 1980

Memorial **FOR THE FALLEN HEROES OF WORLD WAR II**
for the 35th anniversary of the victory, Azatan, Shirak, 1980

ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Ախուրյան, Շիրակ, 1983

MOTHER ARMENIA
Akhouryan, Shirak, 1983

ՂՈՒԿԱՍ ՂՈՒԿԱՍՅԱՆ, 1899-1920, հեղափոխական, Աշոցք, Շիրակ, 1971
GHOUKAS GHOUKASYAN, 1899-1920, revolutionary, Ashotsk, Shirak 1971

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՐԿԱՆԵՐԻՆ, հուշարձան հաղթանակի 30-ամյակի առթիվ, Իսահակյան, Շիրակ, 1975
Memorial **FOR THE FALLEN HEROES OF WORLD WAR II**, for the 30th anniversary of the victory, Isahakyan, Shirak, 1975

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՅԱՆ ԱՐՔԱՆԵՐԻՆ, հուշակոթող, Գյումրի, Շիրակ, 2005
 Memorial **FOR BAGRATOUNI KINGS**, Gyumri, Shirak, 2005

ՎԱՐԴԱՆԱՆԶ, 451 թ. Ավարայրի ճակատամարտի սուրբ նահատակներին, Գյումրի, Շիրակ, 2008
VARDANANK, for the saint martyrs of the Avarayr Battle of 451, Gyumri, Shirak, 2008

*Պատերազմ էր հաւատքի և հայրենեաց փրկութեան...
 Դաշտը ամբողջ կողողար, իր խոր անունն՝ Աւարա՛յր:
 Վահան Թեքեյան*

*It was a war of faith and for the salvation of the fatherland...
 The entire battlefield trembled: its profound name - Avarayr.
 Vahan Tekeyan*

ԴԵԿՈՐԱՏԻՎ ՊԱՏ
1988 թ. երկրաշարժից հետո Սպիտակի վերականգնված կենտրոնը
Սպիտակ, Լորի, 2000

DECORATIVE WALL
The renovated Center of Spitak destroyed by the 1988 Earthquake
Spitak, Lori 2000

1988 թ. ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ, հուշարձան, Գյումրի, Շիրակ, 2008
Memorial FOR THE 1988 EARTHQUAKE, Gyumri, Shirak, 2008

ՇԱՌԼ ԱՋՆԱՎՈՒՐ (ծնվ. 1924), ֆրանսիական շանսոնիե, հայ բարերար, Գյումրի, Շիրակ, 2002
CHARLES AZNAVOUR (b. 1924), French chansonier, Armenian benefactor, Gyumri, Shirak, 2002

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾՆԵՐԻՆ
հուշաղբյուր, Ալավերդի, Լոռի, 1946

Memorial fountain **FOR THE FALLEN HEROES OF WORLD WAR II**
Alaverdi, Lori, 1946

Սուրբ ՅՈՎՀԱՆ Գ ԻՄԱՍՏԱՍԵՐ ՕԶՆԵՑԻ, † 728
կաթողիկոս, աստվածաբան, Օձուն, Լոռի, 2006

Saint YOVHAN III ODZNETSI THE PHILOSOPHER, † 728
Catholicos, theologian, Odzun, Lori, 2006

ՎԵՐԱԾՆՈՒՂ
հուշարձան Մեծ Եղեռնի, Ապարանի հերոսամարտում և Երկրորդ աշխարհամարտում զոհվածներին
Ապարան, Արագածոտն, 1974-1979

RENAISSANCE
Memorial for the Armenian Genocide victims, for those fallen in the Battle of Aparan and World War II
Aparan, Aragatsotn, 1974-79

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Central Armenia

ՀԱՅ ՀԱՅՊՈՒԿՆԵՐԻՆ
հուշարձան, Ուջան, Արագածոտն, 1989

FOR THE ARMENIAN HAIDOUKS (freedom fighters)
Oujan, Aragatsotn, 1989

ՎԱՆԻ 1915 թ. ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ, հուշարձան
Աշտարակ-Թալին մայրուղի, Արագածոտն, 1980

Memorial FOR THE 1915 HEROIC BATTLE OF VAN
Ashtarak-Taline highway, Aragatsotn, 1980

ԳԵՎՈՐԳ ՉԱՎՈՒՇ, հարթաքանդակ տուն-թանգարանի պատին, Աշնակ, Արագածոտն, 1980
GEVORG CHAUSH, bas-relief on the house-museum wall, Ashnak, Aragatsotn, 1980

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՐԿԱԾՆԵՐԻՆ, հուշարձան, Մաստարա, Արագածոտն, 1970
Memorial FOR THE FALLEN IN WORLD WAR II, Mastara, Aragatsotn, 1970

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՐԿԱԾՆԵՐԻՆ, հուշարձան, Ոսկեթափ, Արագածոտն, 1984
Memorial FOR THE FALLEN IN THE WORLD WAR II, Vosketas, Aragatsotn, 1984

ԶՈՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿ (Օզանյան) 1865-1927, Ազգային հերոս, ազատագրության խորհրդանիշ, Ուջան, Արագածոտն, 1967
GENERAL ANDRANIK (Ozanyan) 1865-1927, National Hero, a symbol of liberation, Oujan, Aragatsotn, 1967

ԱՅՆԹԱՊԻ 1920 թ. ԻՆՔՆԱՊԱՆԵՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՇԵՐՈՍՆԵՐԻՆ, հուշարձան, Այնթապ, Արարատ, 1978
Memorial FOR THE HEROES OF THE 1920 AYNTAP RESISTANCE, Ayntap, Ararat, 1978

Քաջ ազատամարտիկների ոգին խորհրդանշող արձիվների շարքը ուղղորդում է դեպի հաղթանակի կոր պատը, որտեղ մոր ու երեխայի պատկերը պսակում է հայ ժողովրդի վերահառնման խորհուրդը:

The series of eagles incarnates the souls of the brave freedom fighters. It leads toward the curved victory wall where the image of the mother and the child crowns the symbolic revival of the Armenian people.

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ 1918թ. ՀԱՂԹԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ
հուշահամալիր, Հոկտեմբեր, Արմավիր, 1968

MEMORIAL COMPLEX FOR THE 1918 HEROIC BATTLE OF SARDARAPAT
Hoktember, Armavir, 1968

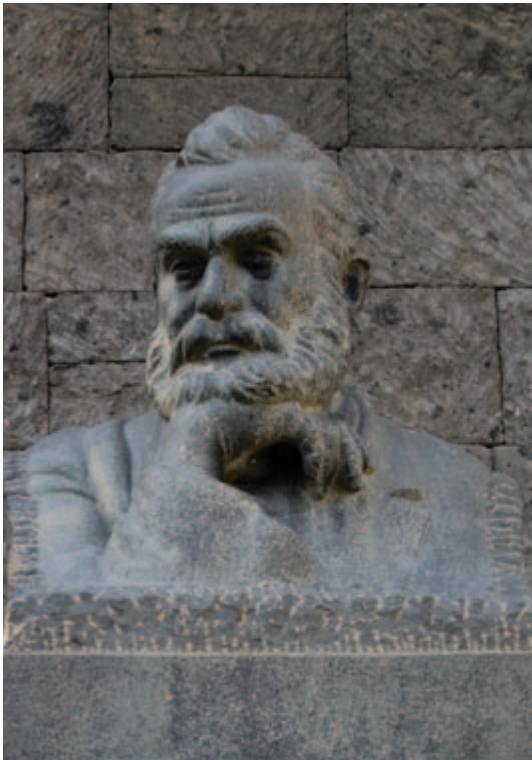
ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՐԿԱԾՆԵՐԻՆ, Խուշարձան, Կարմրաշեն, Արագածոտն, 1985
Memorial FOR THE FALLEN IN WORLD WAR II, Karmrashen, Aragatsotn, 1985

ՃԱՆՊԱՐՀ, Երևան-Սևան մայրուղի, Կոտայք, 1984
ROAD, Yerevan-Sevan highway, Kotayk, 1984

ՄԱՅՐ, Ուջան, Արագածոտն, 1989
MOTHER, Ujan, Aragatsotn, 1989

Երկնի անթիւ աստղերէն մերն է միայն անիկա,
Ամեն գիշեր վերը, հո՛ն, Արագածի գլխուն վրա...
Զանի վառեց ու կախեց հո՛ն, մեզ համար, հաւիտեան...
Ան կանթէղն է՝ լոյս առած Լուսաւորչէն Հայութեան:
Վահան Թեքեյան

*In the countless array of stars, that one is ours alone,
Every night, way on high, see, on top of Aragats...
He lit and hung it there for us and for ever thus...
To shine on the light that Gregory had shone on us.
*Vahan Tekeyan**

Վիպասան ՊԵՐՇ ՊՌՈՇՅԱՆ, 1837-1907, Աշտարակ, Արագածոտն, 1948
PERTCH PROSHYAN, 1837-1907, novelist, Ashtarak, Aragatsotn, 1948

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՐՎԱԾՆԵՐԻՆ, հուշարձան, Իրինդ, Արագածոտն, 1981
Memorial **FOR THE ARMENIAN GENOCIDE VICTIMS AND FALLEN IN WORLD WAR II**, Irind, Aragatsotn, 1981

ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵՅԱՆ, 1878-1948, բանաստեղծ, մտավորական գործիչ, Կարբի, Արագածոտն, 1991
VAHAN TEKEYAN, 1878-1948, poet, intellectual figure, Karbi, Aragatsotn, 1991

ԱՐՁԱԳԱՆՔ, Երևան-Սևան մայրուղի, Կոտայք, 1980
ECHO, Yerevan-Sevan highway, Kotayk, 1980

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾ ԸՄՄԱԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԻՆ, հուշաղբյուր Ոսկետափ, Արարատ, 1967
Memorial fountain FOR THE FALLEN VILLAGERS IN WORLD WAR II, Vosketap, Ararat, 1967

ՄՊԱՍՈՒՄ, Դալար, Արարատ, 1958
ANTICIPATION, Dalar, Ararat, 1958

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՆ ՄԻԱՅՄԱՆ 150-ԱՄՅԱԿԻՆ
հուշահամալիր
Արովյան, Կոտայք, 1978

Memorial complex
**FOR THE 150th ANNIVERSARY OF UNIFICATION
OF ARMENIA AND RUSSIA**
Abovyan, Kotayk, 1978

Մեր հայրենիք շղթաներով
Այսքան տարի կապկապած,
Յուր քաջ որդոց սուրբ արյունով
Դիտի լինի ազատված:

Միքայել Նալբանդյան

Our fatherland bound-up
So many years in chains so tight.
Your sons will give their lives for thee
To grant you life and set you free.

Michael Nalbandyan

ԱՐՅԱՆՅԱՆ ԴԱՏԵՐԱԶՄԻ ԱՆՄԱՐ ՔԱՋԵՐԻՆ
հուշայրուն, Ոսկետափ, Արարատ, 2005

Memorial stele **FOR THE HEROES OF THE ARTSAXH WAR**
Vosketap, Ararat, 2005

ՎԵԴԻ, քաղաքամուտի կոթող, Վեդի, Արարատ, 1989
VEDI, entrance stele, Vedi, Ararat, 1989

ՆԵՐՍԵՍ Ե ԱՇՏԱՐԱԿԵՑԻ, 1770-1857, կաթողիկոս, ազատագրական շարժման գործիչ, Աշտարակ, Արագածոտն, 2008
NERSES V ASHTARAKETSI, 1770-1857, catholicos, liberation movement figure, Ashtarak, Aragatsotn, 2008

ԱԽԹԱՄԱՐ, Հովհաննես Թումանյանի համանուն Երկի ներշնչանքով, Սևան, Գեղարքունիք, 1969
AKHTAMAR, inspired by the same poem of Hovhannes Toumanyan, Sevan, Gegharkunik, 1969

ՓԱՐՎԱՆԱ, Հովհաննես Թումանյանի համանուն Երկի ներշնչանքով, Հրազդան, Կոտայք, 1981
PARVANA, inspired by the same poem of Hovhannes Toumanyan, Hrazdan, Kotayk, 1981

ՆՈՐԱՅՐ ՍԻՍԱԿՅԱՆ, 1907-1966, կենսաքիմիկոս, ԽՍՀՄ ակադեմիկոս, Աշտարակ, Արագածոտն, 1987
NORAYR SISAKYAN, 1907-1966, biochemist, academician of the USSR, Ashtarak, Aragatsotn, 1987

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՇՎԱԾՆԵՐԻՆ
հուշաղբյուր, Արովյան, Արարատ, 1948

Memorial fountain **FOR THE FALLEN IN WORLD WAR II**
Abovyan, Ararat, 1948

ՏԻԳՐԱՆԱՇԵՆ
հուշասյուն, Արարատ, 1990

TIGRANASHEN
memorial stele, Ararat, 1990

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԻՆ
հուշակոթող, Աշնակ, Արագածոտն, 2004

Memorial FOR THE ARMENIAN GENOCIDE VICTIMS
Ashnak, Aragatsotn, 2004

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾՆԵՐԻՆ, հուշարձան, Մխչյան, Արարատ, 1977
Memorial **FOR THE FALLEN IN WORLD WAR II**, Mekhchyan, Ararat, 1977

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՋՈՐ ԽԱՐԲԵՐԴՅԱՆԵՐԻՆ, Նոր Խարբերդ, Արարատ, 1974
Memorial **FOR THE ARMENIAN GENOCIDE VICTIMS FROM KHARBERD**, Nor Kharberd, Ararat, 1974

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ԵՒ 1988թ. ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՆԱՇԱՏԱԿՆԵՐԻՆ, խաչքար, Սուրենավան, Արարատ, 1994
 Cross stone **FOR THE ARMENIAN GENOCIDE AND 1988 EARTHQUAKE VICTIMS**, Sourenavan, Ararat, 1994

Բանաստեղծ ՊԱՐՈՒՅՐ ՍԵՒԱԿԻՆ, 1924 -1971, հուշասալ, Զանգակատուն, Արարատ, 1971
 Memorial stone **FOR PAROUYR SEVAK**, 1924 -1971, poet, Zangakatoun, Ararat, 1971

Ես հավատում եմ հավատի՜ն մարդու՝
 Իմ այն հավատին...

Պարույր Սևակ

*I believe in the faith of man,
 in this faith of mine...*

Parouyr Sevak

ՋԱՆԳԵՐ

քաղաքամուտի կոթող նվիրված Քրիստոնեության դարձի 1700-ամյակին
Սյունիք, 1990

BELLS

for the 1700th anniversary of the conversion to Christianity
Syunik, 1999

ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Southern Armenia

Բանաստեղծ ՀԱՄՈ ՍԱՀՅԱՆ, 1914-1993
Սիսիան, Սյունիք, 2004

HAMO SAHYAN, 1914-1993, poet
Sisian, Syunik, 2004

ՔԱՌԱՍՍՈՒՆ ԱՂԲՅՈՒՐ, Սիսիան, Սյունիք, 1985
FORTY SPRINGS, Sisian, Syunik, 1985

ԴԱՎԻԹ ԲԵԿ, † 1728, զորավար
Սյունիքում ազատագրական պատերազմի առաջնորդ
Կապան, Սյունիք, 1983

DAVID BEK, † 1728, military Commander
leader of the national liberation war in Syunik
Kapan, Syunik, 1983

Քաջազնական հոգին միանալով կրոնական
զգացմունքների հետ հրաշքներ էր գործում:
...Դավիթը այժմ հասած էր իր բաղձանքին,
նա իր ազատ հայրենիքի տերը և իշխանն էր:
Այդ եղավ 1727 թվին:
Րաֆֆի

His valiant spirit coupled with his religious fervor
worked many miracles.
... By now David had achieved his aspiration: he
was the lord and prince of his liberated homeland.
It happened in 1727.
Raffi

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ԶՈՇՆԵՐԻՆ, հուշասյուն, Կապան, Սյունիք, 1992
Memorial stele FOR THE VICTIMS OF THE ARMENIAN GENOCIDE, Kapan, Syunik, 1992

ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՐ (Տեր-Հարությունյան), 1886-1955, Լեռնահայաստանի ազատագրական կռվում սպարապետ, Գորիս, Սյունիք, 1991
GAREGIN NJDEH (Ter-Haroutiunyan), 1886-1955, commander of the liberating war of Mountainous Armenia, Goris, Syunik, 1991

1988թ. ԵՐԿՐԱՆԱՐԺԻ ԶՈՇՆԵՐԻՆ, Սպիտակի ավերակներից բերված քար, Գորիս, Սյունիք, 1989
FOR THE VICTIMS OF THE 1988 EARTHQUAKE, a stone-block from the ruins of Spitak, Goris, Syunik, 1989

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾ՝ ԲՈՒՆ ԳՅՈՒՂԻ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐԻՆ, Ակներ (Բոուն), Սյունիք, 1975
Memorial complex FOR THE WORLD WAR II HEROES OF BROUN VILLAGE, Akner (Broun), Syunik, 1975

ԳՈՒՍԱՆ ԱՇՈՏ (Դադալյան), 1907-1989
Գորիս, Սյունիք, 2005

GOUSAN ASHOT (Dadalyan), 1907-1989
troubadour, Goris, Syunik, 2005

Ամենասրբազանը խաչերից, միաժամանակ
և ամենածանրը հարազատ ժողովրդի
ճակատագիրն է:
Գարեգին Նժդեհ

The most sacred and heaviest of all crosses is the
destiny of my people.
Garegin Njdeh

ԳԱՐԵԳԻՆ ՆՃԴԵՎ (Տեր-Հարությունյան), 1886-1955, Լեռնահայաստանի ազատագրական կռվում սպարապետ, Գորիս, Սյունիք, 1991
GAREGIN NJDEH (Ter-Haroutiunyan), 1886-1955, commander of the liberating war of Mountainous Armenia, Goris, Syunik, 1991

ՇԵՔԻԱԹԻ ՁԻԱՎՈՐ, Կապան Սյունիք, 1986
MYTHICAL HORSE RIDER, Kapan, Syunik, 1986

ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆ, Կապան, Սյունիք, 1990
LIBERTY, Kapan, Syunik, 1990

ՄԱՅՐՈՒԹՅՈՒՆ, Կապան, Սյունիք, 1970
MATERNITY, Kapan, Syunik, 1970

Հուշաղբյուր, Գորիս, Syunik, 1990
Memorial fountain, Goris, 1990

Արվեստագետ Մարիամ Հակոբյանի՝ 1988-90 թթ. Ջերմուկում կազմակերպած միջազգային հավաքների քանդակներից
Sculptures made during the 1988-1990 symposiums held in Jermouk and organized by artist Mariam Hakobyan

ՀԱՆՔԱԳՈՐԾԸ, Քաջարան, Սյունիք, 1950-ականներ
THE MINER, Kajaran, Syunik, 1950's

ՀՈՒՆԱՆ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, 1914-1943, ավագ սերժանտ, Երկրորդ աշխարհամարտում ԽՍՀՄ հերոս, Կապան, Սյունիք, 1959
HOUNAN AVETISYAN, 1914-1943, Senior Sergeant, World War II Hero of the USSR, Kapan, Syunik, 1959

Զանգ
Դավիթ-բեկ հուշահամալիրի հարթաքանդակ
Կապան, Սյունիք, 1983
Bell
David-Bek memorial complex bas-relief
Kapan, Syunik, 1983

ՀՈՒՇԱՍՅՈՒՆ, Սիսիան, Սյունիք, 1982
MEMORIAL STELE, Sisian, Syuni, 1982

ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ՑԱՅՏԱՂՅՈՒՐ, Սիսիան, Սյունիք, 1946
VICTORY FOUNTAIN, Sisian, Syunik, 1946

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԻՆ ԵՒ ԱՐՑԱԽԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐԻՆ, Սիսիան, Սյունիք, 1992
Memorial FOR THE VICTIMS OF THE ARMENIAN GENOCIDE AND ARTSAKH WAR HEROES, Sisian, Syunik, 1992

Խոյակերպ տապանաքարեր, Սիսիան, Սյունիք, XV-XVI դդ.
Ram-shaped tomb stones, Sisian, Syunik, XV-XVI cc.

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՐՎԱԾ ՎԵՐԻՇԵՆՑԻ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐԻՆ
հատված, Վերիշեն, Սյունիք, 1970

Memorial FOR THE WORLD WAR II HEROES FROM VERISHEN
detail, Verishen, Syunik, 1970

ԽՈՅԱՔԱՆ ԴԱԿ, արևի պաշտամունքի հնագույն խորհրդանիշ, Սիսիան, Սյունիք, 1981
RAM STATUE, an ancient symbol of sun worship, Sisian, Syunik, 1981

ՅԼԻԿ, Կապան, Սյունիք, 1980-ականներ
CALF, Kapan, Syunik, 1980's

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՐԿԱԾ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐՅԱՆԵՐԻՆ, հուշադրյուր
Գորիս, Սյունիք, 1946

Memorial FOR THE WORLD WAR II HEROES FROM ZANGEZOUR
Goris, Syunik, 1946

ՄԵԾ ԵՂԵՈՒՆԻ ԶՈՐԵՐԻՆ, հուշարձան
Սիսիան, Սյունիք, 1993

Memorial FOR THE VICTIMS OF THE ARMENIAN GENOCIDE
Sisian, Syunik, 1993

Ես քեզ պարզում եմ ձեռք եղբայրական...
 Եւ ներթողում եմ քեզ ահա կրկին անեղծ
 Իմ շուրթերով, ինչպես օրեր առաջ, –
 Երբ դեռ դու այր էիր մի անարատ,
 Եւ ես ընկերս էի քո բանաստեղծ...
Եղիշե Չարենց

*I stretch out a brother's hand to praise
 the days when you were still a man,
 pure, immaculate, and I could call
 myself your poet friend.
 Yeghishe Charents*

1988թ. ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՆԱՇԱՏԱԿՆԵՐԻՆ
 խաչքար-հուշաղբյուր
 Գորիս, Սյունիք, 1989
**Memorial cross stone-fountain
 FOR THE VICTIMS OF THE 1988 EARTHQUAKE**
 Goris, Syunik, 1989

Արցախյան պատերազմում զոհված ազատամարտիկներին, հուշաղբյուր, Սիսիան, Սյունիք, 1992
Memorial fountain FOR THE ARTSAKH WAR FIGHTERS, Sisian, Syunik, 1992

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՏ (Ալեքսանդր Թևոսյան), 1899-1937, գրող, բանասեր, Գորիս, Սյունիք, 1960-ականներ
AXEL BAKOUNTS (Alexander Tevosyan), 1899-1937, writer, philologist, Goris, Syunik, 1960's

ՀԱՏԻԿ, Ստեփանակերտ, 1996
ZATIK, (Easter and Lady Bug in Armenian), Stepanakert, 1996

ԱՐՑԱԽ
Artsakh

Մարշալ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԲԱԴՐԱՄՅԱՆ, 1897-1982, Երկրորդ աշխարհամարտում խՍՀՄ կրկնակի հերոս, Ստեփանակերտ, 1999
 Marshal HOVHANNES BAGHRAMYAN, 1897-1982, Soviet Hero of World War II, Stepanakert, 1999

Եղի՛ր ազատ...
 գիտակից ստրուկի և հանցագործի մեջ
 չկա տարբերություն:
 Գարեգին Նժդեհ

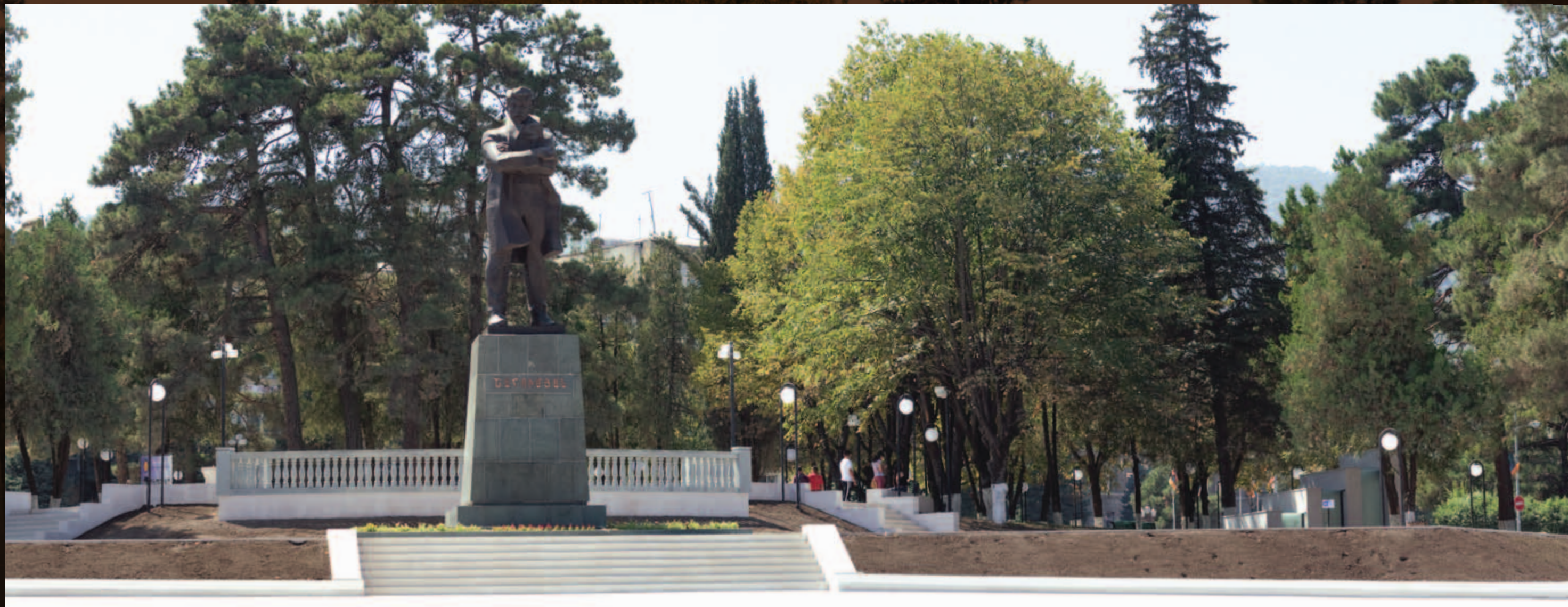
Hold on to your freedom...
 There is no difference between
 a conscious slave and a criminal.
 Garegin Njdeh

ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆ (Նիկողայոս Տեր-Հովհաննիսյան), 1867-1914
 ազգային-ազատագրական հերոս, Ստեփանակերտ, 1997

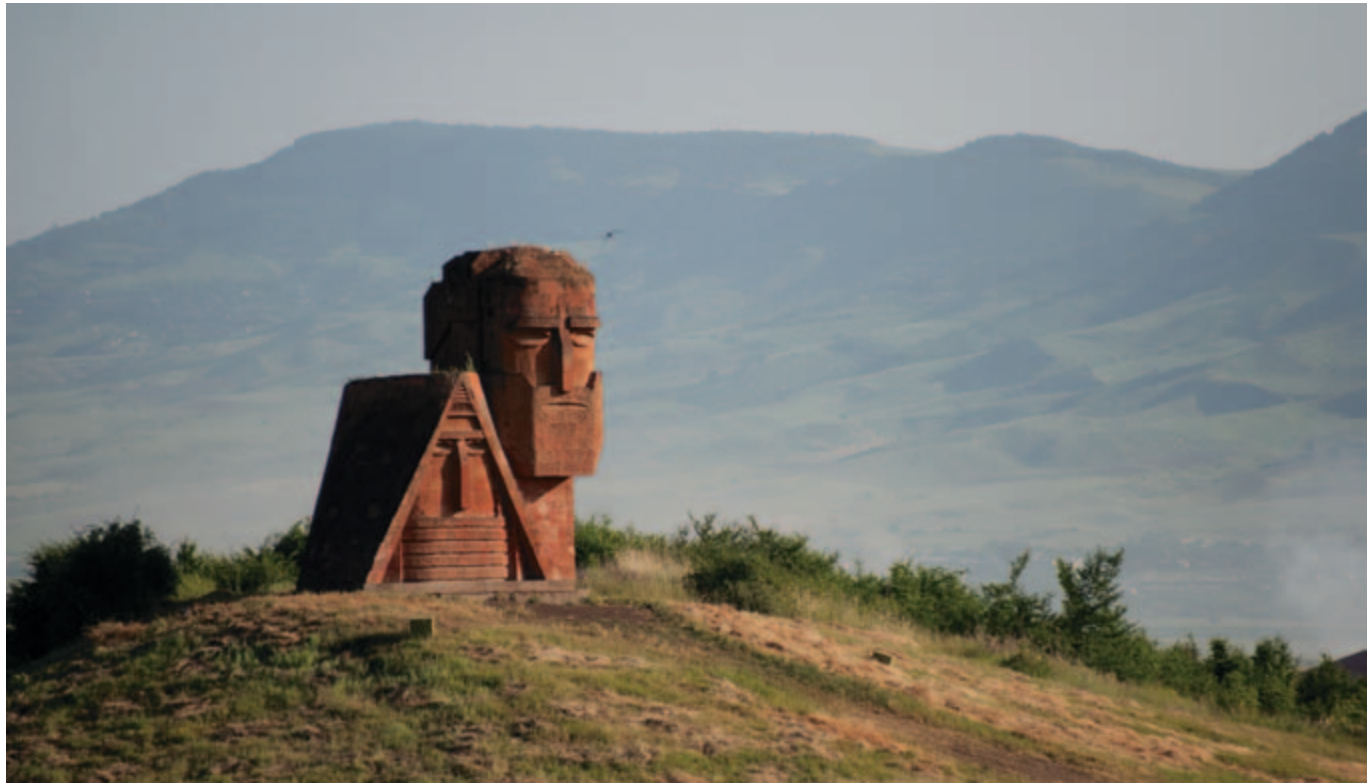
NIKOL DOUMAN (Nikolayos Ter-Hovhannisyen), 1867-1914
 hero of the national liberation, Stepanakert, 1997

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՐՎԱԾ ԱՐՅԱՆՑԻՆԵՐԻՆ, հուշահամալիր, եղբայրական գերեզմանոց, Ստեփանակերտ, 1975
 Memorial complex FOR ARTSAKH'S FALLEN HEROES OF WORLD WAR II, the Bed of Honor, Stepanakert, 1975

Ստեփան Շահումյան, 1878-1918, հեղափոխական հերոս, հրամանատար, հատուկ կոմիսար, Ստեփանակերտ, 1999
STEPAN SHAHOUMYAN, 1878-1918, revolutionary hero, commander, special commissar, Stepanakert, 1999

ՄԵՆՔ ԵՆՔ, ՄԵՐ ՍԱՐԵՐԸ, Ստեփանակերտ 1970
WE AND OUR MOUNTAINS, Stepanakert, 1970

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ, Ստեփանակերտ, 1989
EARTHQUAKE, Stepanakert, 1989

ՂԱՐԱԲԱՂՅԻ ԱՅՍ, Ստեփանակերտ, 1997
GRANDMA OF KHARABAGH, Stepanakert, 1997

ԲԵԿՈՐ, հուշարձան արցախյան պատերազմի հերոս Աշոտ Դուլյանին (Բեկոր), 1959-1992, Ստեփանակերտ, 1996
SPLINTER, memorial for the hero of the Artsakh war, Ashot Ghoulyan called "Splinter" (Bekor), 1959-1992, Stepanakert, 1996

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ, աղբյուր, Ստեփանակերտ, 1970
THEATRICAL, fountain, Stepanakert, 1970

ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ, Ստեփանակերտ, 1997
NATIONAL RENAISSANCE, Stepanakert, 1997

...հույս ունեմ լինել միշտ քոնը,
երբ նույնիսկ չլինեմ,
ինչպես դու եղար ու մնացիր իմը
ու կլինես այդպես, լինեմ ես,
թե չլինեմ...

Ըն Վահրամ Փափազյան

*Yours do I hope to always be,
Yours - even when I will no longer be;
Like you have been and are still mine
And you will so forever be --
Whether or not I shall be.
Your Vahram Papazyan*

ՎԱՀՐԱՄ ՓԱՓԱԶՅԱՆ, 1888-1968, դերասան, գրող, Ստեփանակերտ, 1997
VAHRAM PAPAZYAN, 1888-1968, actor, writer, Stepanakert, 1997

ՎԱՀԳԵՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, 1959-1999, գրող, Արցախյան պատերազմում սպարապետ, ՀՀ վարչապետ, Շուշի, 2000
VAZGEN SARGSYAN, 1959-1999, writer, commander in the Artsakh war, prime minister of RA, Shoushi, 2000

Իմ աստվածն էս հողն է, էս ջուրն է, էս արևն է, իմ խիղճն ու իմ պապերի
 անմահ հոգին: Էդ աստծուն դու չե՞ս հավատում:

Վազգեն Սարգսյան

*My god is this land, this water, this sun, my conscience and the immortal soul of my
 forefathers. Don't you believe in that god?*

Vazgen Sargsyan

Խաչքար-աղբյուր, Քարաշեն, 1898
Cross stone-fountain, Karashen, 1898

ՄԱՅՐ, քաղաքամուտի քանդակ, Շուշի, 1997
MOTHER, city entrance sculpture, Shoushi, 1997

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ, 1901-1996, ամերիկահայ բարերար, ՀՀ ազգային հերոս, Ստեփանակերտ, 1999
ALEX MANOUGIAN, 1901-1996, Armenian American benefactor, National Hero of RA, Stepanakert, 1999

ԱՆՆԱՐԸԻ ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ, Ստեփանակերտ, 1970
CHILDREN OF THE WORLD, Stepanakert, 1970

Ինձի համար միշտ երազանք եղած է իմ աղիւսը աւելցնել
 հայրենիքի կառուցումի գործին:

Ալեք Մանուկյան

*It has always been a dream of mine to add my brick to the
 building of the homeland.*

Alex Manoukian

Գրքի վրա աշխատել են

Մտահղացման հեղինակ և ծրագրի ղեկավար՝ **Րաֆֆի Նիզիբյան**
Ծրագրի համակարգող՝ **Սոֆյա Բլբուլյան**
Տեքստերի հեղինակ, խմբագիր և խորհրդատու՝
Նազենի Ղարիբյան, արվեստի պատմության դոկտոր, հայագետ
Թարգմանիչ՝ **Հովհաննես Թովմասյան**
Անգլերեն տեքստի խմբագիրներ՝
Նաիրի Աբրահամյան, **Նատաշա Հիլիս**
Դիզայն և էջադրում՝ **Ժիրայր Իսկենյան**
Լուսանկարների մշակում՝ **Թամար Սարգիսյան**

Լուսանկարներ

Իննա Մխիթարյան, էջ. 8 - 12, 16, 21, 23 - 29, 31, 36 ↑, 38, 39 ↑, 41, 43, 45 ↑, 46, 53, 59 ↑, 60 ↑, 65, 69, 72 - 75, 84 - 90, 94-97, 98 ↑, 103 - 105, 108
Երիկ Ստեփանյան, էջ. 91 - 93, 98 ↓, 99, 102, 106, 107, 110 - 128, 130-143
Անահիտ Հայրապետյան, էջ. 13 - 15, 18 - 20, 22, 30, 32 - 35, 36 ↓, 37, 39 ↓, 40, 42, 44, 45 ↓, 47-52, 100
Արեգ Բալայան, էջ. 144 - 159
Անուշ Բաբաջանյան, էջ. 60 ↓, 68, 71 ↑, 77, 80, 81
Արիկ Գրիգորյան, էջ. 70, 71 ↓, 76
Էդգար Մարուքյան, էջ. 54 - 58, 59 ↓, 61- 64, 66, 67, 78, 82, 83, 129

Տպագրված է

«Լիմուշ» տպագրատուն

Աշխատակցել են

Գայանե Ղարազյոզյան
Գայանե Մուսախանյան
Լուսինե Մխիթարյան
Աննա Հակոբյան
Հայարկի Մխիթարյան
Լիլիթ Պետրոսյան

Շնորհակալություն

Պատմամշակութային արգելոց - թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն. Երևանի և մարզային մասնաճյուղեր
ԸՄ մարզպետարաններ, քաղաքապետարաններ և գյուղապետարաններ
ԸՄ մշակույթի նախարարության աշխատակազմի մշակութային ժառանգության և մշակութային արժեքների վարչության գլխավոր մասնագետ՝ **Սահակ Սարգսյան**
Եղիշե Չարենցի տուն - թանգարան
Երվանդ Քոչարի թանգարան
Հովհաննես Թումանյանի թանգարան

Գրականության ցանկ

- **ճանաչենք հայ մեծերին**. Գ. 1: Երևանի արձանները, Խանջյան Ա., Երևան 2004
- **Պատմության եվ մշակույթի անշարժ հուշարձանների պատկան ցուցակ**, 2004-2007
- **Հայկական Սովետական Հանրագիտարան**, 12 հատորով, Երևան, 1974-1987
- **Վահան Տերյան. Երկեր**, 4 հատորով, Երևան 1972-79
- **Գրիգոր Նարեկացի. Մատենան Ողբերգութեան, թարգմ.** Խերանյան Մ., Երևան 1960
- **Vahan Derian. Coming to Terms (Selected Poems)**, trans. Diana Der Hovanessian, New York, 1991
- **Եղիշե Չարենց. Երկերի ժողովածու**, 4 հատորով, Երևան 1986-87
- **Eghishe Charents. Land of Fire (Selected Poems)**. Trans. By D. Der Hovanessian & M. Margossian, Ann Arbor, 1986
- **Ավետիք Իսահակյան. Երկերի ժողովածու**, 6 հատորով, Երևան 1973-79
- **Հովհաննես Թումանյան. Երկերի ժողովածու**, 4 հատորով, Երևան 1969
- **Վահան Թեքեյան. Հատընտիր**, Երևան 1970
- **Րաֆֆի. Երկերի ժողովածու**, 10 հատորով, Երևան 1962-64

Book Contributors

Concept and Production Manager **Raffi Niziblian**
Production Coordinator **Sophia Bibulyan**
Author of Texts, Editor and Consultant
Nazenie Garibian, Doctor of Art History, Armenologist
Translator **Hovhannes Tovmasyan**
English Text Editors **Nyree Abrahamian**, **Natasha Hillis**
Design and Layout **Jirayr Iskenian**
Photo Editing **Tamar Sarkissian**

Photography

Inna Mkhitanyan - pp. 8 - 12, 16, 21, 23 - 29, 31, 36 ↑, 38, 39 ↑, 41, 43, 45 ↑, 46, 53, 59 ↑, 60 ↑, 65, 69, 72 - 75, 84 - 90, 94 - 97, 98 ↑, 103 - 105, 108
Eric Stepanyan - pp. 91 - 93, 98 ↓, 99, 102, 106, 107, 110 - 128, 130 - 143
Anahit Hayrapetyan - pp. 13 - 15, 18 - 20, 22, 30, 32 - 35, 36 ↓, 37, 39 ↓, 40, 42, 44, 45 ↓, 47 - 52, 100
Areg Balayan - pp. 144 - 159
Anoush Babajanyan - pp. 60 ↓, 68, 71 ↑, 77, 80, 81
Arik Grigoryan - pp. 70, 71 ↓, 76
Edgar Maroukanyan - pp. 54 - 58, 59 ↓, 61 - 64, 66, 67, 78, 82, 83, 129

Printing

Limush Publishing

Contirbutors

Gayane Gharagyozyan
Gayane Mousakhanyan
Lusine Mkhitanyan
Anna Hakobyan
Hayarpi Mkhitanyan
Lilit Petrosyan

Special Thanks

Service for protection of the historical environment and historical and cultural reservation-museums: Yerevan and regional branches
Regional administrations and city halls of RA
Sahak Sargsyan, Head Specialist of Ministry of Culture of RA Department of cultural heritage and cultural values
Yeghishe Charents House-Museum
Yervand Kochar Museum
Hovhannes Toumanyanyan Museum

- **A Reference Guide to Modern Armenian Literature**, 1500-1920. K. Bardakjian K., Detroit, MI, 2000
- **Soviet Armenian Poetry**. M. Kudian, London, 1974
- **Եղիշե. Վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին**
- **Elishe. History of Vardan and the Armenian War**, Thomson R. W., Cambridge MA & London, 1982
- **ՀԲԸՄ** տպագիր կյութեր
- **Մովսես Խորենացի. Պատմութիւն Հայոց Մեծաց**
- **Երվանդ Քոչար. Ես և դուք**, Կազմ. և խմբ. Հովհաննիսյան Ա. և Մարտիրոսյան-Քոչար Լ., Երևան 2007
- **My Heart's in the Highlands**. William Saroyan Quotes. Saroyan A., Pasadena, CA, 2008
- **Գարեգին Նժդեհ. Ասույթներ**, կազմ. Համբարձումյան Ռ., Երևան 2002
- **Վազգեն Սարգսյան. Հացի փորձություն**, Երևան, 1986
www.stgregoryofnarek.am
www.arak29.com
www.hy.wikipedia.org
http://armenianhouse.org
www.armeniapedia.org

էջ 8-ի լուսանկարը - Սուրբ ՄԵՄՐՈՊ ՄԱԸՏՈՅ, +439, *հայոց գրերի ստեղծող, հայ դպրության հիմնադիր, Երևան, Կենտրոն, 1962*
pg. 8 photo - Saint MESROP MASHTOTS, +439, *inventor of the Armenian alphabet, founder of the Armenian literary culture, Yerevan, Kentron Distr., 1962*

Գրքում քանդակների հեղինակների անունները չեն նշվել՝ նրանց մասին տեղեկատվության անլիարժեքության պատճառով:
The names of the sculptors are not included in this book due to the insufficiency of available information.